

HERBERT SPENSER (HERBERT SPENCER)

1820—1903

UZ 150-GODIŠNJICU ROĐENJA

Engleski mislilac, naučnik i filozof, „jedna od najčuvanijih duhovnih veličina našega doba”, smatra se kao i Ogist Kont (Auguste Comte) osnivačem građanske sociologije. Njegovo glavno delo nosi naziv „Sistem sintetičke filozofije” (*A System of Synthetic philosophy*) i sastoji se od deset knjiga od kojih su šesta, sedma i osma posvećene sociologiji, njenom konstituisanju u naučni sistem. Zajedno sa još trojicom drugih naučnika izdao je još i osam knjiga „Opisne sociologije” (*Descriptive Sociology*) a zatim, kao samostalni poznati pisac i radove iz etike, psihologije, filozofije, pedagogije, biologije pored svoje čuvene „Autobiografije”.

Svoju opštu teoriju sveta Spenser je izložio u prvoj knjizi svog sistema sintetičke filozofije pn. „Prva načela” (*First Principles*). U njegovoj filozofiji nalaze se prve teorijsko-metodološke pretpostavke i za objašnjenje ljudske istorije, strukture i razvoja društva.

Spenser je učio, na primer, da je nemoguće saznati apsolutna bića i kategorije bilo da je reč o religioznim (bog, duh) ili naučnim (vreme, prostor, materija, kretanje) iako se time ne negira njihova egzistencija pošto i relativno postojeće mora imati svoje pretpostavke u apsolutnom i obrnuto. Zbog toga je Spenser napustio spekulativnu filozofiju i zasnovao tzv. pozitivnu filozofiju određujući joj zadatak shodno činjenicama o ograničenosti racionalnog saznanja prvih principa (nepoznatog) sveta i zadacima istraživanja fenomenalnog (poznatog) sveta.

Filozofija, dakle, mora biti sistem pozitivnog znanja i za razliku od nauke nju interesuje totalitet fenomenalne realnosti, ukupnost znanja o svetu spajanjem naučnih znanja, ujedinjavanjem nauka. To ujedinjavanje ne sme imati enciklopedijsku formu jer pozitivna filozofija nije sinonim enciklopedije. Njena sinteza je pre svega logička i znači otkrivanje, pronalaženje i opisivanje onih istina koje su zajedničke svim naukama i koje ne pripadaju samo jednoj nauci, do kojih će filozofska misao doći svojim sopstvenim istraživanjima empirijske, iskustvene realnosti.

Postoji nekoliko takvih istina koje su primarne a zatim i druge koje su predmet filozofije i uz pomoć kojih filozofija ostvaruje sintetičku misao o realnom svetu. Prva osnovna istina je ona koja odražava postojanje sile čija je osnovna osobina njena postojanost. Iz ovog primarnog principa koji je u osnovi svih realnih pojava u svetu proizilaze i druga dva osnovna koja su sadržana u svesti o postojanosti materije i neprekidnosti kretanja.

Pored ovih primarnih apsolutnih postulata ljudskog saznanja postoje još i drugi koji takođe imaju, makar kao sekundarni, karakter univerzalnih istina i značaja. Spenser misli da su to shvatanje o postojanosti odnosa između različitih sila, o pretvaranju pojedinih sila jedne u druge u ekvivalentnim odnosima, o tome da se kretanje vrši uvek u pravcu najmanjeg otpora, putem najjače privlačnosti i njihove rezultante i o ritmičnosti i promenljivosti kretanja.

Ova saznanja kao univerzalne istine prelaze okvire naučnih sistema (istraživanja). One su odraz suštine svih oblasti sveta i zato čine osnovu filozofije sveta. Zadatak je, međutim, sintetičke filozofije da dođe do jedne sintetičke istine koja će biti zakon sveopšte veze među pojavama i ekvivalentan obimu svih posebnih analitičkih istina.

Taj opšti princip, univerzalni zakon veze, to što je zajedničko istorijskom razvoju svih stvari, svakoj pojavi jeste — neprestano kretanje i razvitak. Tako je evolucionistička teorija suština Spenserove sintetičke pozitivne filozofije koja u otkrivanju istorijskog postojanja i nepostojanja stvari i pojava u njihovoj integraciji i oslobađanju njihovog kretanja vidi svoje neposredne obaveze.

Iz takve osnove Spenserovog pogleda na svet proizišla je i njegova sociološka teorija koja je drugo važno područje njegovog naučno-istraživačkog rada. No kada je reč o primeni evolucionističke teorije na ljudsko društvo treba reći da je ona protkana biologističkim, tačnije, organizističkim tumačenjima što jasno izražava jednostranost njegove sociološke teorije.

Prema Spenserovom tumačenju ljudsko društvo je i samo organizam kao i svaki drugi živi organizam — ono je nadorganizam. Da je to tako dokazuje se time što i društvo raste, razvija se kao i individualni organizam; oba povećavaju svoju masu i postaje heterogeniji, složeniji; i jedan i drugi organizam su sastavljeni od svojih manjih organizama, jedinici koji manje žive i koji se stalno obnavljaju itd. Što se tiče nazlike između društvenog organizma i pojedinačnih organizama one se sastoje u sledećem: elementi društvene celine su samostaljniji, pokretniji i manje integrisani dok su kod individualnih organizama oni povezaniji, statičniji, međusobno bliži i koherentniji. Osim toga svest koja je bitan čimilac ljudske evolucije, u društvu je raspoređena podjednako na sve delove agregata dok je kod pojedinačnih organizama svest funkcija određenog centra.

Tako shvaćeno društvo predmet je društvenih nauka pa i sociologije. Zadatak je sociologije da utvrdi opšte istine (zakone, veze) društvenog agregata utvrđivanjem spoljašnjih i unutrašnjih čimilaca njegovog nastajanja i razvoja. Polazeći od opštih stavova sociologija dalje analizira i opisuje društvene grupe i institucije, njihove funkcije, društvene norme

i odnose —od porodice pa preko političkih i crkvenih ustanova, upravljanja i kontrole, vladajućih i radnih slojeva do jezika, morala, nauke, umetnosti itd.

Spenser nije samo ukazao na oblast i zadatak sociologije kao nauke. On je u svojoj Sociologiji i odgovarao na postavljena pitanja. Tako na primer, u prvom odeljku gde govori o sociološkim činjenicama Spenser razmatra faktore razvitka društva kao nadorganizma, nalazeći da u spoljne faktore treba računati klimu, konfiguraciju zemljišta, floru, faunu — njihove promene. Važniji činioci društvenog razvitka, međutim, treba tražiti unutar samog društvenog organizma. Tu su, opet, primarni, oni koji označavaju organsko-psihološka svojstva jedinki koje čine društvo, a naročito psihičke (intelektualne) osobine.

U odeljku gde govori o sociološkoj indukciji Spenser utvrđuje suštinu i karakter društva dokazujući zašto je ono organizam i kakvih sve društvenih organizama ima. Prema njemu postoje dva osnovna tipa društva. Jedan je militaristički (vojni) a drugi industrijski tip iako nema sasvim čistih tipova. Militarističko društvo je ono koje ima sličnu organizaciju i strukturu kao i vojska, koje je zasnovano na sili i vladavini i u kome je zajedničko delanje uslovljeno prinudom. Industrijsko društvo je, međutim, demokratsko i slobodno, zasnovano na stanju mira u kome je po- mašanje pojedinaca uslovljeno slobodom volje.

U trećem odeljku Sociologije Spenser razmatra problem porodice, njen postanak i razvitak kao društvene institucije. Porodica je društvena kategorija koja označava grupu za održanje ljudske rase od svojih prvih oblika (poliandrije i poligamije) do savremene monogamije.

U četvrtom odeljku obrađuje pitanja postanka i razvoja obreda, rituala, običaja, ceremonija u kojima vidi poreklo nastajanja političkih i crkvenih institucija. U petom odeljku Sociologije Spenser razmatra problematiku nastanka i razvoja države — njenih ustanova. On posebno analizira pitanja integracije i diferencijacije države, pitanja vlasti i sl. imajući u vidu specifičnost militarističkog i industrijskog tipa države i krajnje preovlađivanje ovog poslednjeg.

Šesto poglavlje posvećeno je proučavanju crkvenih institucija, u vezi sa postankom religije i njenim održanjem, pojavom sveštenstva i crkvene hijerarhije, kao i drugih profesionalnih ustanova koje su u početku bile uvek poziv sveštenika iako se radilo o poslovima lekara, muzičara, filozofa, naučnika, glumaca, pesnika, arhitekata, sudija, advokata itd.

Industrijske ustanove u vezi sa industrijskim razvojem države, podela rada i način proizvodnje — stvaranje industrijskog društva predmet je sedmog i osmog poglavlja Sociologije. Spenser uči da razvitak industrijskog društva vodi nužno socijalizmu jer je sve snažniji pritisak za podruštvljavanjem svojine mada je lično veliki protivnik takvog društvenog sistema jer, po njemu, protivreći osnovnoj ljudskoj prirodi, biopsihološkoj strukturi čoveka i vodi militarizmu — vraćanje istorije unazad, u novo ropstvo, o čemu govore i drugi njegovi radovi „Od slobode ka ropstvu” (*From Freedom to Bondage*) i „Buduće ropstvo” (*The Coming Slavery*).

U svakom slučaju Spenser je jedan od prvih mislilaca koji je rukovođen određenim činjenicama pokušao da sociologiju formira kao teorijski zasnovanu empirijsku nauku izvlačeći je iz okrilja čiste filozofije istorije. To i sam zaključuje kada kaže: „Kompariranjem društava u njihovim razvojnim fazama očitovale su se neke kardinalne činjenice u vezi s njihovim rastom, strukturama i funkcijama — činjenice u vezi sa sistemima struktura, snabdevačkih, distribuirajućih i upravnih sistema koji ih sačinjavaju; činjenice u vezi s odnosima među ovim strukturama i okolnim uslovima i s dominantnim oblicima društvenih aktivnosti koje oni izazivaju; činjenice u vezi sa metamorfozama tipova, do kojih dolazi zbog promena aktivnosti. Zaključci do kojih smo došli i koji sačinjavaju grubi pregled empirijske sociologije, pokazuju da među društvenim fenomenima postoji opšti red koegzistencije i sledi da su zato društveni fenomeni predmet jedne nauke koja se može, bar donekle, svesti na deduktivni oblik”.

Dr P. Kozic

Henri Mazeaud: Méthodes générales de travail; Éditions Montchrestien, Paris, 1966., 125 pp. Pre nekoliko godina pojavila se knjiga namenjena studentima pravnih i ekonomskih nauka koja je uvek aktuelna i koja može da zainteresuje ne samo studente, već i sve one koji rade u nastavnom procesu na fakultetima pravnih i ekonomskih nauka: „Méthodes générales de travail” od francuskog profesora Anri Mazoa (Henri Mazeaud). U ediciji „Nouveau guide des exercices pratiques pour les licences en droit et en sciences économiques”, ova knjiga je prva u seriji priručnika za vežbe koje su napisali poznati profesori Univerziteta u Parizu.¹

Povod za ovu ediciju bila je reforma univerzitetske nastave na pravnim fakultetima u Francuskoj. Nizom dekreta između 1954. i 1964. godine,

¹ U ovoj seriji objavljeni su priručnici za vežbe za sve četiri godine studija pravnih i ekonomskih nauka i to za prvu godinu: DROIT CIVIL — par Henri Mazeaud, Professeur à la Faculté de Droit de Paris; ÉCONOMIE POLITIQUE — par Jean Marchal et Jacques Lecaillon, Professeurs à la Faculté de Droit de Paris; HISTOIRE DES INSTITUTIONS ET FAITS SOCIAUX. „Des Origines à l'aube du Moyen-Age” — par Gabriel Lepointe, Professeur à la Faculté de Droit et Paris; HISTOIRE DES INSTITUTIONS ET FAITS SOCIAUX. „De 987 à 1875” — par Gabriel Lepointe, Professeur à la Faculté de Droit de Paris; INSTITUTIONS INTERNATIONALES — par Roger Pinto, Professeur à la Faculté de Droit de Paris; za drugu godinu: DROIT CIVIL — par Henri Mazeaud, Professeur à la Faculté de Droit de Paris; DROIT ADMINISTRATIF — par Marcel Waline, Professeur à la Faculté de Droit de Paris, et C. Piernet, Maître des Requêtes au Conseil d'Etat, Chargé de Travaux Dirigés à la Faculté de Droit de Paris; ÉCONOMIE POLITIQUE — par Jean Marchal et Jacques Lecaillon, Professeurs à la Faculté de Droit de Paris; INSTITUTIONS INTERNATIONALES — par Roger Pinto, Professeur à la Faculté de Droit de Paris; za treću godinu: DROIT CIVIL — par Henri Mazeaud, Professeur à la Faculté de Droit de Paris; DROIT ADMINISTRATIF — par Marcel Waline, Professeur à la Faculté de Droit de Paris. „De 987 à 1875” — par Gabriel Lepointe, Professeur à la Faculté de Droit de Paris. Za četvrtu godinu: DROIT CIVIL — par Henri Mazeaud, Professeur à la Faculté de Droit de Paris; DROIT COMMERCIAL — par Léon Mazeaud, Professeur à la Faculté de Droit de Paris; PROCÉDURE CIVILE (Droit judiciaire privé) — par Marcel Laborde-Lacoste, Professeur à la Faculté de Droit de Bordeaux; za četvrtu godinu: DROIT CIVIL — par Henri Mazeaud, Professeur à la Faculté de Droit de Paris; DROIT COMMERCIAL — par Léon Mazeaud, Professeur à la Faculté de Droit de Paris; DROIT INTERNATIONAL PRIVÉ — par Henri Batiffol, Professeur à la Faculté de Droit de Paris, et Mme Marthe Simon-Depitre, Maître Assistant à la Faculté de Droit de Paris.